

Кукін І.В.

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ПРОТИРІЧЧЯ ТА НЕДОСКОНАЛІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ У СФЕРІ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглянуто окремі протиріччя та недосконалість термінології в галузі публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі. Акцентовано увагу на їх негативний вплив на результати протидії суб'єктів публічного управління внутрішнім і зовнішнім загрозам в умовах розвитку технологій ведення інформаційних війн.

Ураховано результати досліджень інших авторів щодо розробки та застосування СПСР проти своїх супротивників «активних заходів», які з часом стали невід'ємним компонентом гібридних війн. Відмічено, що сучасні державні кордони не можуть створювати суттєвих перешкод шкідливим інформаційним впливам ворожих держав. Це потребує зміцнення стійкості до зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз елементів соціальної системи, оскільки інформація між враженим й іншими елементами системи може відбуватися швидше, ніж від органів державної влади.

На підставі критичного аналізу результатів попередніх досліджень наведено авторські визначення термінів «інформація» та «інформаційна безпека особистості», що можуть бути використані в галузі публічного управління забезпеченням національної та прикордонної безпеки.

Окреслено, що відмінність системи публічного управління інформаційною безпекою особистості полягає в більшій її чутливості до властивостей елементів системи, які поглинаються в системі публічного управління інформаційною безпекою, хоча й залишаються джерелами небезпек.

Доцільність удосконалення розглянутої термінології проілюстроване прикладами аналізу письмових та образно-творчих історичних пам'яток. Ураховано зв'язок інформаційної вразливості елементів соціальної системи з об'єктивно існуючими обмеженнями побудови соціальних моделей лінгвістичними засобами. Показано вплив попередньо накопичених знань щодо якості інформації, яка може бути отримана людиною.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, інформаційна безпека особистості, термінологія інформаційної безпеки, інформаційна загроза.

Постановка проблеми. Публічне управління будь-якою сферою суспільного життя неможливо без отримання, створення, зберігання, обробки, перетворення та передачі інформації. Незважаючи на розвиток норм міжнародного права, науки й техніки, сучасне суспільство продовжує мати багато загроз щодо свого існування та сталого розвитку. Війни, територіальні спори, соціальні конфлікти, злочинна діяльність залишаються загрозами національній і прикордонній безпеці будь-якої держави. Варто відмітити, що в сучасних військових конфліктах підвищується небезпека інформаційних загроз. Інформаційна війна вже стала невід'ємним компонентом сучасних гібридних війн.

Сучасне суспільство перебуває на шляху переходу від постіндустріального до інформаційного.

Це вимагає подальшого розвитку здібностей людини проводити базові операції з інформацією та впливати на зміцнення власної та колективної інформаційної безпеки. Здатність соціуму протистояти шкідливим інформаційним впливам і дезінформації агресора стає одним із основних чинників забезпечення національної та прикордонної безпеки будь-якої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зі стародавніх часів людство використовує інформацію в процесах прийняття управлінських рішень. Спроби дослідити сутність інформації та її вплив на результати людської діяльності можна знайти ще в письмених роботах античної доби. Це питання досі залишається актуальним. Термінологію з питань теорії інформації та інформаційної безпеки досліджували А.В. Баровська,

В.М. Богуш, В.П. Горбулін, В.В. Дубов, Т.О. Ісакова, І.В. Клименко, І.О. Коваль, О.Й. Куляниця, В.Д. Пархоменко, В.П. Тронь, О.О. Хмельницький і багато інших сучасних дослідників.

Разом із тим застосування наявного термінологічного апарату не завжди дає змогу досить результативно виявляти причини перетворення інформації на зброю та приймати управлінські рішення щодо мінімізації негативного впливу шкідливої інформації на стан національної та прикордонної безпеки. Це зумовлює необхідність подальших досліджень зазначеного феномена.

Постановка завдання. Метою статті є вдосконалення термінологічного апарату в галузі публічного управління інформаційною безпекою особистості у сфері прикордонної безпеки як невід'ємного складника національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують численні визначення терміна «інформація». В Енциклопедичному словнику з державного управління В.П. Тронь визначає термін «інформація» так: «Продукт взаємодії даних і методів, розглянутий у контексті цієї взаємодії». Водночас стверджується, що точного визначення цього терміна не існує [1, с. 301]. У Великій радянській енциклопедії термін «інформація» тлумачиться як «освідомлення» [2, с. 331].

Військовий стандарт України ВСТ 01.004-2014 (01) визначає інформацію як «відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді ...» [3, с. 7]. Таке саме визначення надається в Законі України «Про інформацію» [4, с. 7].

Інформація, як уважає О.О. Хмельницький, ототожнюється з повідомленням; відомостями, що зберігаються; процесами, що відбуваються та сприймаються людиною; стан справ у певних галузях; сукупність даних, знань тощо. Цей автор найбільш погоджується з визначенням А. Урсолом інформації як «упорядкованого відображення різноманітності» [5, с. 11].

На думку В.М. Богуш та О.Й. Куляниці, «інформація – це відомості про об'єкти та явища навколишнього середовища, їх параметри, властивості й стани, які зменшують наявну про них ступінь невизначеності, неповноти знань» [6, с. 82]. Інформація й дані – споріднені поняття. З початком практичного використання даних вони перетворюються в інформацію. Збережена інформація, що не використовується, перетворюється в дані [6, с. 84].

Недоліком зазначених підходів уважаємо неможливість урахувати об'єктивні причини

зміни поглядів людини на одні й ті самі об'єкти, процеси, явища з перебігом часу. Навіть зафіксована на матеріальних носіях інформація або дані мають лише відносну суб'єктивну достовірність. З розвитком науки та техніки вона може принципово змінюватися.

В.Д. Пархоменко розглядає інформацію як «природна соціальна категорія, що відображає закони існування матерії і є базою для створення нових знань, які після оприлюднення стають інформацією для наступного її використання». Він розподіляє її на природну та соціальну. Термін «знання» він ототожнює з продуктом творчого перероблення людиною природної та соціальної інформації [7, с. 93].

На нашу думку, зазначений підхід не враховує розвиток розумової діяльності людини під впливом як матеріальних, так і суб'єктивних (не матеріальних) процесів. Життєдіяльність людини пов'язана з перетворенням у її свідомості матеріального світу в нематеріальні моделі, що в ході трудової діяльності використовуються особистістю для зміни природних або соціальних об'єктів.

Спільна діяльність людей потребує узгодженості, що досягається необхідним цілеспрямованим інформаційним впливом на неї в процесі управління [8, с. 20]. Ефективність праці суттєво залежить від якості інформації, що враховується органом управління під час формування альтернативних рішень, вибору кращого з них і доведення необхідної інформації до виконавців.

Аналізуючи структуру гібридної війни, колектив авторів аналітичної доповіді відокремлює «активні заходи», які концептуально розроблені СРСР у ході протистояння США. Їх мета полягає в досягненні зовнішніх і внутрішніх політичних цілей негативного впливу на громадську думку. Частковими їх цілями є підрив довіри до політичних лідерів, державних інституцій, що зумовлюють зміну політики уряду, а також дезінформація міжнародної спільноти. Гібридна війна може розглядатися як поєднання зазначених «активних заходів» із військовими діями [9, с. 34].

У сучасних умовах розвитку мережі Інтернет ефективність негативного впливу країни-агресора на свою жертву шляхом шкідливих інформаційних впливів значно зростає. Державний кордон стає прозорим для першого етапу агресії.

З урахуванням унікальності розвитку економіки, природно-географічних, геополітичних, соціально-культурних та інших факторів законодавство держав із прикордонних питань не може

бути однаковим та уніфікованим. Це навіть відображається в розподілі пунктів пропуску через державний кордон на міжнародні (для перетину державного кордону будь-якими особами), міждержавні (для перетину державного кордону лише громадянами суміжних країн), місцеві (для перетину державного кордону лише мешканцями прикордоння, які проживають у певній місцевості двох сусідніх держав) пункти. Розбіжності правового регулювання створюють умови для розвитку злочинності на державному кордоні (торгівля людьми, незаконна міграція, контрабанда діяльність тощо) та можливості ухилення від покарання за скоєні правопорушення на території іншої держави. Тому інформація, що покладається в основу міжнародних угод, національного законодавства з прикордонних питань, має враховувати зазначені фактори.

У галузі публічного управління людські речення являють собою мовну модель минулого, сучасного або бажаного стану суспільних стосунків. Так, у роботі «Політика» Аристотель висловив думку, що людина від тварини відрізняється тим, що мова не завжди використовується нею в інтересах справедливості й загальної користі. Отримані від природи ум і моральність можуть перетворюватися особистістю в потужну руйнівну зброю. Тому норми політичного життя мають регулюватися правом і поняттям справедливості [10, с. 379].

На думку Ж.-Ж. Руссо, народ не завжди здатен приймати доцільні рішення. Його неможливо купити. Для досягнення політичних цілей людей часто вводять в оману, що дає змогу творити зло від його імені. Демократії не позбавлені можливості прийняття рішень за змовою окремих членів політичних еліт [11, с. 35].

Окремі проблеми суспільного життя, характерні періоду античності, досі залишаються актуальними. Так, скоєння тяжких злочинів Аристотель пов'язував із прагненням надлишку, честолюбством і користою. Ті, хто отримав владу за кошти, завжди намагалися отримувати від неї прибуток. Соціальні заворушення в суспільстві він пояснював прагненням людей досягти рівності доходів; гідності; рівних прав або нерівності. Державні перевороты, на його погляд, могли здійснюватися шляхом омани народу з подальшим захопленням влади насильно або за згодою більшості населення [10, с. 421].

З огляду на це, політичні еліти майже не зацікавлені в цілеспрямованому розвитку в соціумі навичок перевірки інформації на достовірність і

практичного її використання. Обізнаність соціуму зменшує можливості маніпулювання електоратом для досягнення політичних цілей. Разом із цим зазначені процеси активізуються розвитком економіки, що призводить до поступової трансформації постіндустріального суспільства в цифрове, формування нових вимог до трудових ресурсів, а також тиском на органи державної влади та місцевого самоврядування громадянського суспільства. Це врівноважує різні погляди щодо поширення й обмеження інформованості суспільства, прискорює розвиток інформаційних здібностей у соціумі. Для України, яка відчуває шкідливий інформаційний вплив з боку Російської Федерації, проблема підвищення інформаційної грамотності громадян набуває особливої актуальності.

У трактаті Юм відмічає суттєву різницю між думками, що виникають під час спокійного та глибокого роздуму, і тими, що відбуваються під впливом певних схильностей особистості. Рішення, що приймаються людиною на підставі розумової діяльності, мають більшу цінність порівняно з тими, що ґрунтуються на суб'єктивній уяві. Не завжди уявлення людини про об'єкти навколишнього світу можуть бути достовірними. Люди схильні приєднувати нововиявлені властивості до раніше отриманих уявлень без перевірки допустимості цього [12, с. 263].

Наявні підходи до визначення терміна «інформація» не дають уявлення про незбідну наявність доказів злочинної діяльності. Через це багато правопорушників розраховують на можливість приховування слідів для уникнення відповідальності. Проте ознаки злочинів можна знайти навіть у радянській офіційній пресі й описах «героїчних» вчинків.

Так, у журналі «Прикордонник» за 1939 рік Л. Кантарович описує факт незаконного перетину державного кордону, збройний напад на фінський прикордонний наряд спеціально відібраною групою прикордонників, які несли службу на залізничному переході через річку Сестра. Перша граната була цинічно кинута у фінських прикордонників за 3 хв. до початку спланованого СРСР масованого артилерійського обстрілу території Фінляндії [13, с. 17]. Ні автор, ні редакція журналу не помічають того, що прикордонники, замість запобігання прикордонним конфліктам та інцидентам, самі їх створюють, грубо порушуючи норми міжнародного права, і вважають такі дії героїськими, не соромляться оприлюднювати свої прізвища.

Недосконалість терміна «інформація» також виявляється в ході дослідження об'єктів образно-творчого мистецтва, що відображають історичний розвиток соціальної системи та її елементів. Так, на плакаті до кінострічки «Укразія» (1924 рік) на двох трикутниках однієї сторінки зображені два різні погляди на те, що відбувається в радянській державі. З погляду радянської ідеології: народ бачить відбудову держави та процвітання; закордонна буржуазія – занепад і руїни. Разом із тим варто звернути увагу на те, що автори видання не змогли встановити особистість автора плакату. Зображення можна вважати спробою талановитої людини привернути увагу суспільства на невідповідність офіційної ідеології реальності. Суб'єктивна ідея, матеріалізована в плакаті, може впливати на думки людей, усупереч бажанням тоталітарної влади [14, с. 47].

На Сумщині одним із семи чудес вважається пам'ятник мамонтові, що знаходиться в с. Кулішівка Недригайлівського району [15, с. 3]. Історія його створення пов'язана з проведенням у 1839 році графом Ю. Головкіним земляних робіт на території свого маєтку, що призвело до виявлення величезних кісток невідомих тварин. У 1841 році на місці археологічного відкриття світового рівня був установлений пам'ятник, який до радянського перевороту був відомий як «прикордонний знак» [16, с. 317]. Його верхівка нагадує нащадкам про місце проходження державного кордону між Річчю Посполитою та Росією (слово «Росія» написано з маленької букви, усі інші, включаючи назву маленького селища, – з великої). Нижня частина містить зображення мамонта.

Пам'ятка була зруйнована більшовиками (скоріше за все, заважала переписуванню історії). Її реставрація відбулася в 1957 році. Згодом він став символом міста Недригайлів Сумської області [15, с. 5].

На користь основної ідеї зазначеного пам'ятника як нагадування про окреме від Росії існування місцевого населення може вказувати таке: стародавня назва пам'ятки; заснування населеного пункту вихідцями із Запорізької Сечі; відомі з історії численні факти утиску козаків з боку Росії; знищення цього монументу більшовиками; маленька літера в назві однієї з країн; знайшлися люди, які зберегли та виступили ініціаторами проведеної реконструкції важливого джерела дослідження історії. Дослідження об'єктів образно-творчого мистецтва показує можливість отримання й використання інформації, яка в явному вигляді в них не знаходиться.

З урахуванням геополітичних змін потребується повернення пам'ятці первинної назви або надання подвійної, що сприятиме збереженню історичної пам'яті українського народу.

З терміном «інформація» тісно пов'язане поняття інформаційної безпеки. Наприклад, І.В. Клименко визначає його як «система апаратних, програмних, організаційних і законодавчих засобів ...». Її призначення – захист суспільства від небажаного інформаційного впливу. Об'єкти інформаційної безпеки – «... свідомість, психіка людей, інформаційно-комунікаційні системи, що становлять інформаційну інфраструктуру держави апаратних, програмних, організаційних і законодавчих засобів ...» [1, с. 294].

Недоліком зазначеного підходу вважаємо обмежену можливість виявляти окремі властивості соціальних елементів (конкретних людей), що приховані ефектом синергії, але продовжують породжувати або сприяти актуалізації як внутрішніх, так і зовнішніх інформаційних загроз. Саме через появу в системі нових властивостей, які не характерні її окремим елементам, вона стає менш чутливою до певних загроз.

Так, в умовах сьогодення інформація між пересічними елементами соціальної системи може поширюватися швидше, ніж офіційна інформація від органів державної влади. Процедури прикордонного контролю, процеси охорони державного кордону не можуть ефективно протидіяти потраплянню зазначеної інформації на територію держави. У середині держави такі можливості ще більш обмежені. Стає очевидним, що один уражений шкідливою інформацією елемент може швидко порушити стабільність усієї соціальної системи. Вирішення зазначеної проблеми потребує розвитку теорії інформаційної безпеки особистості. Позитивний ефект від її використання у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі може бути досягнутий за рахунок зменшення інформаційної вразливості елементів соціальної системи. Політики держави щодо забезпечення інформаційної безпеки та інформаційної безпеки особистості мають бути спорідненими. Їх можна розглядати як сформовані державою вектори прямого (за вертикаллю влади) і зворотного (з боку окремих членів, усього громадянського суспільства та міжнародної спільноти) впливу, що забезпечують внутрішню й зовнішню інформаційну безпеку суспільства.

Висновки. Отже, наявні визначення терміна «інформація» повною мірою не розкривають властивостей або процесів створення, пошуку,

отримання, передачі, накопичення, аналізу, оцінки інформації, що можуть перетворювати її на зброю під час ведення інформаційних війн. На нашу думку, інформація в галузі публічного управління у сфері національної безпеки та її секторі прикордонної безпеки у вузькому сенсі – це усвідомлений особистістю результат взаємодії (у будь-яких комбінаціях) об'єктивних (матеріальних) і суб'єктивних (нематеріальних) реальностей з урахуванням раніше набутих знань. У широкому сенсі – це результат синергії інформації, якою володіють окремі члени всього суспільства, соціальних груп, міжнародної спільноти.

Таке визначення враховує принцип взаємозв'язку предметів, явищ і єдності всесвіту, необхідність поєднання в публічному управлінні матеріальних і нематеріальних процесів. Постійна зміна та розширення системи знань особистості зумовлюють наявність унікального фільтру сприйняття реальності, що формується під впливом унікального досвіду та компетенції.

Залежно від ступеня розбіжності усвідомлення результату взаємодії об'єктивних і (або) суб'єктивних реальностей інформація може бути загальнопоширеною або унікальною (знаходиться лише в одній особі). Зважаючи на суб'єктивний процес сприйняття, інформація як загальнопоширена, так й унікальна може характеризуватися різ-

ним ступенем достовірності. В окремих випадках унікальна інформація може бути більш достовірною, ніж загальнопоширена, і навпаки.

З огляду на запропоноване визначення терміна «інформація», основні різновиди стратегії країни-агресора можуть полягати в такому: поширення інформації, що в майбутньому сприятиме результативності шкідливих інформаційних впливів (надання інформації, що перетворюється в необхідні для сприйняття нової інформації знання); намагання зміни загальноусвідомленої інформації (поширення дезінформації, підривок, неправдивого висвітлення подій, фальсифікація історії); цілеспрямовані впливи на інформаційно-вразливі категорії та групи осіб, що призводить до відвернення ресурсів суб'єктів національної безпеки держави на вирішення внутрішніх соціальних конфліктів.

Інформаційна безпека особистості у сфері національної безпеки та її прикордонному секторі – це стан усвідомлення людиною результату взаємодії (у будь-яких комбінаціях) об'єктивних (матеріальних) і суб'єктивних (нематеріальних) реальностей, що не створює загрози її існуванню і сталому розвитку, а також інформаційній безпеці суспільству та міжнародній спільноті.

Напрямом подальших досліджень може бути визначення механізмів публічного управління інформаційною безпекою особистості.

Список літератури:

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
2. Большая советская энциклопедия. Москва : БСЭ, 1953. Т. 18. 620 с.
3. ВСТ 01.004.004-2014(01). Інформаційна безпека держави у воєнній сфері. Терміни та визначення. Київ : [б. в.], 2014. 24 с.
4. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
5. Хмельницький О.О. Інформаційна культура: Підготовка кадрів до інформаційної роботи : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2007. 200 с.
6. Богуш В.М., Куляниця О.Й. Основи інформаційної культури : навчальний посібник. Київ : ДУІКТ, 2011. 288 с.
7. Пархоменко В.Д. Людина в умовах інформаційного вибуху. Київ : УкрНТЕІ, 2019. 140 с.
8. Мельник А.Ф., Оболенський О.Д., Вайка А.Ю. Державне управління / за ред. А.Ф. Мельник. Київ : Знання, 2009. 582 с.
9. «Активні заходи» СРСР проти США: пролог до гібридної війни : аналітична доповідь / В.В. Дубов, А.В. Баровська, Т.О. Ісакова, І.О. І.О. Коваль, В.П. Горбулін ; за заг. ред. Д.В. Дубова. Київ : НІСД, 2017. 52 с.
10. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / пер. с древнегреческого ; за общ. ред. А.И. Доватура. Москва : Мысль, 1993. Т. 4. 830 с.
11. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права. Київ : Port-Royal, 1999. 348 с.
12. Юм Д. Сочинения : в 2 т. / пер. с англ. И.С. Церетели. Москва : Мысль, 1996. Т. 1. 400 с.
13. Кантарович Л. Первые дни боев. *Пограничник*. 1939. № 8. С. 17–26.
14. Український кіноплакат 1920-х років. ВУФКУ. Київ : Національний центр Олександра Довженко, 2015. 168 с.

15. Сім чудес Сумщини : інформ.-бібліогр. путівник / уклад. Л.Д. Клімачова. Суми, 2007. URL: <https://ru.calameo.com/read/001272971e46ed24ec2f3>.

16. Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния (репринтное издание). Харьков : САГА, 2007. 346 с.

Kukin I.V. TERMINOLOGY CONTRADICTIONS AND IMPERFECTION IN PUBLIC MANAGEMENT OF THE INDIVIDUAL INFORMATION SECURITY IN THE FIELD OF BORDER SECURITY

The article considers some terminology contradictions and imperfections in the public information security management in the field of national security and its border sector. Emphasis is placed on their negative impact on the results of counteraction of public administration subjects to internal and external threats in the conditions of information warfare technologies development.

It takes into account the results of research by other authors on the development and application of the USSR against its opponents “active measures”, which over time became an integral component of hybrid wars. It is noted that modern state borders cannot create significant obstacles to harmful information influences of hostile states. This requires strengthening the resilience to external and internal information threats of elements of the social system, as information between the affected and other elements of the system can occur faster than from public authorities.

Based on a critical analysis of the results of previous research, the author's definitions of the terms “information” and “individual information security” that can be used in the field of public administration of national and border security.

It is outlined that the difference of the public management system of the individual information security is its greater sensitivity to the properties of the system elements, which are absorbed in the public management system of information security, although they remain sources of danger.

The expediency of improving the considered terminology is illustrated by analysis of written and figurative-creative historical monuments examples. The connection between the information vulnerability of the social system elements and the objectively existing limitations of building social models by linguistic means is taken into account. The influence of previously accumulated knowledge on the quality of information that can be obtained by a person is shown.

Key words: *information, information security, person information security, information security terminology, information threat.*